

Les exposicions municipals de belles arts i indústries artístiques de Barcelona (1888-1906)

Maria Ojuel Solsona

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License.**

LES EXPOSICIONS MUNICIPALS DE BELLES ARTS I INDÚSTRIES ARTÍSTIQUES DE BARCELONA (1888-1906)

Maria Ojuel Solsona

Directora: Dra. Mireia Freixa Serra

**TESI PER OPTAR AL TÍTOL DE DOCTORA EN HISTÒRIA DE L'ART
DOCTORAT EEES: H1801 HISTÒRIA DE L'ART (2008-2013)
LÍNIA DE RECERCA: 100690 HISTÒRIA DE L'ART MODERN I CONTEMPORANI**

**Departament d'Història de l'Art
Facultat de Geografia i Història
Universitat de Barcelona**

B Universitat de Barcelona

Setembre 2013

TESI DOCTORAL - BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ

Bibliografia moderna

1898: *entre la crisi d'identitat i la modernització*. actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona: 20-24 d'abril de 1998 Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (2 vols.).

AISA, Manel, "Josep Lluís Pellicer", *El vaixell blanc*, núm. 24, maig-juny 1984.

ALVAREZ, Leandro, *Andalucía y la guerra civil: estudios y perspectivas*. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2006.

ÁLVARO, M. Isabel (coord.), *Las exposiciones internacionales: arte y progreso*. Zaragoza: Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza, 2007.

ARCE, Teresa, "Los pintores extremeños en las exposiciones nacionales de bellas artes", *Norba-Arte*, núm. 6, 1985.

ARRANZ, Manuel; GRAU, Ramon; LÓPEZ, Marina, *El Parc de la Ciutadella. Una visió històrica*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona/L'Avenç, 1984.

Artistes estrangers del Museu d'Art Modern de Barcelona. Catàleg de l'exposició. Barcelona: Ajuntament de Barcelona/Museu d'Art Modern, 1984.

Arts decoratives a Barcelona. Col·leccions per a un museu. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1994.

AVIÑOÀ, Xosé; CARBONELL, Jaume; CORTÉS, Francesc, *Història de la música catalana, valenciana i balear* (vol. III. Del Romanticisme al nacionalisme. Segle XIX). Barcelona: Edicions 62, 2000.

AZCUE, Leticia, "Escultors catalans del segle XIX en el Museu Nacional del Prado. Una primera aproximació", *Butlletí MNAC*, núm. 10, 2009.

AZCUE, Leticia, "De Gemito a Benlliure. Retratos escultóricos de Marià Fortuny i Marsal en España", *Butlletí RACBASJ*, XXIII-XXIV, 2009-2010.

BALCELLS, Albert, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Publicacions de l'IEC, 2008.

Barcelona. Metròpolis mediterrània. Quadern central: "Els museus de Barcelona (1975-2000)", núm. 55.

BARRAL, Xavier, "La Catedral de Barcelona l'any 1877 i el medievalisme d'Achille Battistuzzi", *D'Art. Revista del Departament d'Història de l'Art*, núm. 20, 1994.

BASSEGODA NONELL, Joan, "La fachada de la Catedral de Barcelona", *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, núm. 809, octubre de 1981.

BASSEGODA, Bonaventura (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus*. Barcelona: UAB et alii, 2007.

BATLLE, Helena, "Exposicions i galeries d'art", dins FONTBONA, F., (dir.), *El Modernisme. IV. Les arts tridimensionals. La crítica del modernisme*. Barcelona: L'Isard, 2003.

BEJARANO, Juan Carlos, "El Museu presenta...*La nena obrera* (c. 1885) de Joan Planella i Rodríguez", *Museu d'Història de Catalunya*, 2013.

BENET, Rafael, "Josep Llimona, president de la Junta de Museus", *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, volum IV, núm. 35, d'abril de 1934.

BENET, Rafael, *Cròniques d'art a "La Veu de Catalunya" (1934-36)*. Barcelona: Fundació Rafael Benet, 2006.

BLASCO, Sonia, *Asociación de amigos de las Bellas Artes*, Barcelona c. 1989 (treball inèdit).

BOHIGAS TARRAGÓ, Pere, "Apuntes para la historia de las Exposiciones oficiales de arte de Barcelona (de 1786 a 1888)", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. III, núm. 1, gener 1945 (a).

BOHIGAS TARRAGÓ, Pere, "Apuntes para la historia de las Exposiciones oficiales de arte de Barcelona (de 1890 a 1900)", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. III, núm. 2, abril 1945 (b).

BOHIGAS TARRAGÓ, Pere, "Apuntes para la historia de las Exposiciones oficiales de arte de Barcelona (de 1901 a 1917)", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. III, núm. 3, juliol 1945 (c).

BOHIGAS TARRAGÓ, Pere, "Apuntes para la historia de las Exposiciones oficiales de arte de Barcelona (de 1918 a 1929)", *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona*, vol. III, núm. 4, octubre 1945 (d).

BOHIGAS TARRAGÓ, Pere, *Biografía de Carlos Pirozzini y Martí*. Barcelona, 1947 (inèdit).

BOHIGAS, Oriol, "Unos premios de arquitectura y decoración. Los premios del FAD y los antiguos premios del Ayuntamiento", *Revista de Actualidades, Artes y Letras*. Any VIII, núm. 371, 23 de maig de 1959.

BOHIGAS, Oriol, *Reseña y catálogo de la arquitectura modernista (2 vols.)*. Barcelona: Editorial Lumen, 1983 (1969).

BOHIGAS, Oriol, "L'imprescindible Pirozzini", *Avui*, 30 de maig de 2004, pàg. 24.

BONASTRE, Francesc, *La Banda Municipal de Barcelona: cent anys de música ciutadana*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1989.

BORONAT TRILL, Mª Josep: *La política d'adquisicions de la Junta de Museus: 1890-1923*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

BOUZA, Jerónimo, "Las Sociedades Económicas de Amigos del País en el siglo XIX. Una revisión necesaria", *Geocrítica*, Vol. XIV, núm. 829, 30 de juny de 2009.

BRACONS, Josep, "Les grans exposicions d'art del segle XX", *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, núm. 42.

CABALLÉ CLOS, Tomàs, *Evocaciones históricas barcelonesas*. Barcelona: Fomento de la producción española, 1941.

CABRÉ, Rosa, *La Barcelona de Narcís Oller. Realitat i somni de la ciutat*. Valls: Cossetània, 2004.

CADENA, Josep M. (dir.), *El dibuix a Catalunya. 100 dibuixants que cal conèixer*. Barcelona: Pòrtic, 2004.

CARRERA, Jaume, *La Escuela de Nobles Artes de Barcelona (1775-1901)*. Barcelona: Editorial Bosch, 1957.

CASACUBERTA, Margarida, *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

CASASSAS, Jordi (coord.), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1875)*. Barcelona: Pòrtic, 1999.

CASASSAS, Jordi, *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*. Barcelona: Els llibres de la frontera, 1989.

CASASSAS, Jordi (dir.), *L'Ateneu i Barcelona: un segle i mig d'acció cultural*. Barcelona: Diputació de Barcelona-RBA-La Magrana, 2006.

CASASSAS, Jordi, *Entre Escil·la i Caribdis*. Barcelona: Edicions de La Magrana, 1990.

CASTELLANOS, Jordi, "Després de *Pena de azotes o Bòria aval*", *Estudi General*, núm. 1, 1981.

CASTELLANOS, Jordi, *Raimon Casellas i el modernisme*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983 (2 vols.).

Catàleg de pintura: segles XIX i XX. Fons del Museu d'Art Modern. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1987 (2 vols.).

Catálogo de la Exposición Darío de Regoyos. Madrid: Fundación Caja de Pensiones, 1986.

Catalunya i la Restauració, 1875-1923: Congrés Internacional d'Història. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 1992

Cent anys de paisatgisme català: centenari de la mort de Lluís Rigalt, Ramon Martí Alsina i Joaquim Vayreda. Barcelona: Museu d'Art Modern, 1994.

Cent anys de la Junta de Museus de Catalunya 1907-2007. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008

CIERVO, Joaquim, *Historial del Palacio de Bellas Artes*. Barcelona: Imprenta Viuda de R. Tobella, 1943.

CHILLÓN, M. Concepción, *El pintor Ramón Martí Alsina (1826-1894): Contrastos de la seva vida a partir d'una documentació inèdita i proposta d'un primer catàleg*. Barcelona: UAB, 2010.

CHILLÓN, M. Concepción, "Notícies inèdites de l'arxiu familiar de Ramon Martí Alsina (1826-1894)". *Locus Amoenus*, núm. 10, 2009-2010.

COLL, Isabel, *Diccionario de mujeres pintoras en la España del siglo XIX*. Sant Sadurní d'Anoia: Centaure Groc, 2001.

COLL, Isabel, *Rusiñol i la pintura europea*. Sitges: Ajuntament de Sitges, 2006.

CRAVIOTTO, Patricia, "La mujer y la arquitectura técnica", *Aparejadores*, núm. 79, març 2012.

DIEGO, Estrella de, *La mujer y la pintura del XIX español (Cuatrocientas olvidadas y algunas más)*. Madrid: Cátedra, 1987.

DOMINGO, Josep M., "Sobre la Renaixença", *L'Avenç*, núm. 390, maig de 2013.

DOÑATE, Mercè et alii, *El Modernisme a les col·leccions del MNAC*. Barcelona: MNAC / Lunweg, 2009.

DOÑATE, Mercè, "L'escultura modernista", dins GARCIA ESPUCHE, A. (com.), *El modernisme. Catàleg de l'exposició*. Vol. 1. Barcelona: Olimpíada Cultural/Lunweg Editors, 1990.

DOÑATE, Mercè, "L'escultura de col·leccionisme", dins FONTBONA, F., (dir.), *El Modernisme. IV. Les arts tridimensionals. La crítica del modernisme*. Barcelona: L'Isard, 2003.

DURAN I SANPERE, A., *Barcelona i la seva història (3 vols.)*. Barcelona: Curial, 1972.

DURAN, Carola, "La Renaixença i les Belles Arts", *Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, XVI, 2002,

Baldomer Galofre. Reus 1846. Barcelona 1902. Reus: Fundació Caixa Penedès / Ajuntament de Reus, 2003.

El Gran Dia de Girona. Anatomia d'un quadre. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2010.

El Museo de Arte: proyecto de planificación. Barcelona: Joven Cámara de Barcelona, 1972.

El temps del modernisme. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998.

ELIAS DE MOLINS, Antoni, *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, vol.II. Reimpressió de l'edició de Barcelona: Imp. de Calzada, 1895.

Els Masriera: Francesc Masriera, Josep Masriera, Lluís Masriera. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya / Proa, 1996.

"Els museus de Barcelona (1975-2000)", *Barcelona. Metròpolis mediterrània*, núm. 55.

ESCALA, Glòria, *El dibuix d'actualitats en l'obra de Josep Lluís Pellicer*. Barcelona: Universitat de Barcelona (tesi doctoral inèdita), 1998.

ESCALA, Glòria, "Josep Lluís Pellicer, dibuixant (1842-1901)", *L'Avenç*, núm. 267, març 2002.

Escultura catalana del segle XIX. Del Neoclassicisme al Realisme. Barcelona: Fundació La Caixa, 1989.

Exposició universal de Barcelona. Llibre del Centenari (1888-1998). Barcelona: L'Avenç, 1988.

Exposiciones nacionales del siglo XIX: premios de pintura. Madrid: Centro Cultural del Conde Duque, 1988.

FELIU, Joan, *Dinero color azul cobalto: el negocio americano de la cerámica de la provincia de Castellón en el siglo XIX.* Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 2005.

FERNÁNDEZ RIUS, Núria, *Pau Audouard, fotògraf "retratista" de Barcelona. De la reputació a l'oblit (1856-1918).* Barcelona: Dipòsit Digital de la Universitat de Barcelona, 2011.

FERRÉS, Pilar, *Miquel Blay i Fàbrega 1866-1936: itinerari artístic.* Olot: Llibres de Batet / Museu Comarcal de la Garrotxa, 2004.

FLAQUER, Sílvia, PAGÈS, M.Teresa, *Inventari d'artistes catalans que participaren als salons de París fins l'any 1914.* Barcelona: Diputació de Barcelona: 1986.

FONTBONA, Francesc, *El paisatgisme a Catalunya.* Barcelona: Destino, 1979.

FONTBONA, Francesc; MIRALLES, Francesc, *Del neoclassicisme a la Restauració (1808-1888)*, vol. VI de *Història de l'Art Català.* Barcelona: Edicions 62, 1983.

FONTBONA, Francesc, *Del modernisme al noucentisme (1888-1917)*, vol. VII de *Història de l'Art Català.* Barcelona: Edicions 62, 1985.

FONTBONA, Francesc, "La pintura i l'escultura en el marc de l'Exposició. El preludi d'una etapa d'esplendor", *Barcelona. Metròpolis Mediterrània*, núm. 10, 1988.

FONTBONA, Francesc, "El món artístic i cultural català", dins *Elies Rogent i la Universitat de Barcelona.* Barcelona: Generalitat de Catalunya / Universitat de Barcelona, 1988.

FONTBONA, Francesc, "Los impresionistas franceses en Barcelona, 1907", *Archivo Español de Arte*, número 250, 1990.

FONTBONA, Francesc, "El Museu de la Reial Acadèmia Catalana de les Belles Arts de Sant Jordi (1775), primer museu d'art de Catalunya". *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, VII-VIII, 1993-1994.

FONTBONA, Francesc, (dir.), *Repertori de catàlegs d'exposicions individuals d'art a Catalunya fins a l'any 1983.* Barcelona: IEC, 1999.

FONTBONA, Francesc, (dir.), *Repertori de catàlegs d'exposicions col·lectives d'art a Catalunya fins a l'any 1983.* Barcelona: IEC, 2002.

FONTBONA, Francesc, (dir.), *El Modernisme.* (5 vols.). Barcelona: L'Isard, 2002-2003.

FONTBONA, Francesc, "La crítica d'art catalana a l'adveniment de Josep Yxart", dins *El segle romàntic. Actes del col·loqui sobre Josep Yxart i el seu temps*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2004.

FONTBONA, Francesc, "Comercio y difusión del arte en la España del siglo XIX", dins *XV Congreso Nacional de Historia del Arte (CEHA)*. Palma: Edicions UIB, 2004.

FONTBONA, Francesc, "Les frontières en question", dins VEGA, Jesusa et alii, "Points de repère pour l'histoire de l'art en Espagne", *Perspective*, 2, 2009.

FONTBONA, Francesc, "El naixement del mercat artístic a Catalunya", dins *La febre d'or. Escenes de la nova burgesia*. Girona: Obra Social de "La Caixa", 2011.

FREIXA, Mireia, *El modernismo en España*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1986.

FREIXA, Mireia, *El modernisme a Catalunya*. Barcelona: Barcanova, 1991.

FREIXA, Mireia; PENA, M^a del Carmen, "El problema centro-periferia en los siglos XIX y XX", *Actas del VIII Congreso Nacional de Historia del Arte (CEHA)*. Mérida: Editora Regional de Extremadura, 1992, vol.1.

FREIXA, Mireia; VÉLEZ, Pilar, "Barcelona: una ciutat en els marges?", *L'Avenç*, núm. 329, novembre 2007.

FREIXA, Mireia, "Pensament estètic, gust i consum de les arts", *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 16: "Dilemes de la fi de segle (1874-1901)", 2010.

FUENTES MILÀ, Sergio, *El Palau de Belles Arts de Barcelona. Gènesi, vida i mort (1887-1942)*. Barcelona: Tesi del màster d'Estudis Avançats en Història de l'Art (inèdita), 2010.

FUENTES MILÀ, Sergio, "El Palau de Belles Arts: un edifici oblidat", *L'Avenç*, núm. 376, febrer de 2012.

GABRIEL, Pere (dir.), *El Noucentisme*. vol. VII de *Història de la Cultura Catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1996.

GALÍ, Alexandre, *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*, vols. 5, 13 i 14. Barcelona: Fundació AG, 1985.

GANAU, Joan, *Els inicis del pensament conservacionista en l'urbanisme català (1844-1931)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

GARCIA ESPUCHE, Albert, (com.), *El modernisme. Catàleg de l'exposició*. Vol. 1. Barcelona: Olimpíada Cultural/Lunwerg Editors, 1990.

GARCÍA GUATAS, Manuel, "Obras que se vieron y han quedado de la Exposición Hispano-Francesa", dins ÁLVARO, M. Isabel (coord.), *Las exposiciones internacionales: arte y progreso*. Zaragoza: Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza, 2007.

GARCIA SASTRE, Andrea, *Museus d'art de Barcelona: antecedents, gènesi i desenvolupament fins l'any 1915*. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 1997.

GÓMEZ, Paquita, "El papel de las academias y sociedades profesionales de la Barcelona de mediados del siglo XIX, y la construcción de nuevos espacios e ideas culturales", dins NICOLÁS, M. Encarna, GONZÁLEZ, Carmen, *Ayeres en discusión. Temas clave de Historia Contemporánea hoy*. Murcia: Universidad de Murcia, 2008.

GONZÁLEZ DE DURANA, José M., *Las exposiciones de arte moderno de Bilbao. 1900-1910*. Bilbao: Basarai, 2007.

GRAU, Ramon (dir.), *Exposició universal de Barcelona. Llibre del Centenari (1888-1998)*. Barcelona: L'Avenç, 1988.

GUASCH, M. Teresa., CASANOVAS, Jordi, "Una aproximació a l'Exposició d'Art Antic de 1902. Fons del MNAC procedents de l'Exposició d'art antic de 1902". *Butlletí del MNAC*, núm. 6, 2002.

GUTIÉRREZ BURÓN, Jesús, "Picasso y las exposiciones nacionales: tradición y ruptura", *V Congreso Español de Historia del Arte*. Barcelona: CEHA, 1984.

GUTIÉRREZ BURÓN, Jesús, "Los enviados especiales a las exposiciones universales del siglo XIX", *VI Congreso Español de Historia del Arte*. Santiago de Compostela: CEHA, 1986.

GUTIÉRREZ BURÓN, Jesús, *Exposiciones Nacionales de Pintura en España en el siglo XIX*. Madrid: Universidad Complutense, 1987.

GUTIÉRREZ BURÓN, Jesús, "Exposiciones nacionales de Bellas Artes", *Cuadernos de Arte Español*, núm. 45. Madrid: Grupo 16, 1992.

HEREU, Pere (dir.): *Arquitectura i ciutat a l'Exposició Universal de Barcelona. 1888*. Barcelona: Edicions de la Universitat Politècnica de Catalunya, 1988.

HERNÁNDEZ, Ascensión; POBLADOR, M. Pilar: "La Exposición Hispano-Francesa de 1908: balance de una experiencia arquitectónica singular a la luz de un siglo", dins ÁLVARO, M. Isabel (coord.), *Las exposiciones internacionales: arte y progreso*. Zaragoza: Departamento de Historia del Arte de la Universidad de Zaragoza, 2007.

Història social dels Països Catalans. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.

HOLT, Elizabeth Gilmore (ed.), *The triumph of art for the public. The emerging role of exhibitions and critics*. New York: Anchor Books, 1979.

HOLT, Elizabeth Gilmore (ed.), *The art of all nations: 1850-1873. The emerging role of exhibitions and critics*. New York: Anchor Books, 1981.

HUERTAS CLAVERIA, Josep M., *Obrers a Catalunya. Manual d'història del moviment obrer*. Barcelona: L'Avenç, 1982.

J. Puig i Cadafalch: l'arquitectura entre la casa i la ciutat. Barcelona: Fundació Caixa de Pensions i Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1989.

JARDÍ, Enric, *Història del Cercle Artístic de Sant Lluc*. Barcelona: Destino, 1976.

JACKSON, Anna, *International Expositions (1851-2010)*. New York: Victoria and Albert Museum, 2008.

Joan Llimona, Josep Llimona. Barcelona: Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2004.

JULIÁN, Immaculada, *L'urbanisme a Barcelona entre les dues exposicions: 1888-1929*. Barcelona: Els Llibres de la Frontera, 1988.

Història social dels Països Catalans. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1994.

La col·lecció Raimon Casellas. Dibuixos i gravats del Barroc al Modernisme del MNAC. Barcelona: MNAC, 1992.

La Barcelona irreverent. De la Societat del Born al Niu Guerrer (1858-1910). Quaderns del Museu Frederic Marès, núm. 16. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, 2012.

LAFUENTE FERRARI, Enrique, "Las Exposiciones Nacionales y la vida artística en España", *Arbor*, núms. 31-32, juliol-agost 1948.

LAHUERTA, Juan José (ed.), *Gaudí i el seu temps*. Barcelona: Barcanova, 1990.

LAPLANA, Josep de C., *Santiago Rusiñol. El pintor, l'home*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

LASHERAS, Ana Belén, *España en París. La imagen nacional en las exposiciones universales (1855-1900)*. Santander: Universidad de Cantabria, 2009.

L'Escola d'Olot: J. Berga, J. Vayreda, M. Vayreda. Barcelona: Fundació la Caixa, 1993.

L'Escola luminista de Sitges: els precedents del Modernisme. Barcelona: Diputació de Barcelona / Ajuntament de Sitges, 2002.

L'exposició del 88 i el nacionalisme català. Barcelona: Fundació Jaume I, 1988.

LISSORGUES, Yvan (ed.), *Realismo y naturalismo en España en la segunda mitad del siglo XIX*. Barcelona: Université de Toulouse-Le Mirail / Editorial Anthropos, 1988.

Lluís Domènech i Montaner. Barcelona: Fundació Jaume I, 1973.

LÓPEZ, Fàtima, OJUEL, Maria, "Les farmàcies de Barcelona premiades (1902-1930)", *L'Avenç*, núm. 347, juny de 2009.

MAESTRE, Vicente, "Las primeras exposiciones retrospectivas, coleccionismo y museos; temas para un capítulo de historia del arte en la Barcelona de la Restauración", dins BASSEGODA, Bonaventura (ed.), *Col·leccionistes, col·leccions i museus*. Barcelona: UAB et alii, 2007.

MAINAR, Josep, CORREDOR-MATHEOS, Josep, *Dels bells oficis al disseny actual. FAD 80 anys*. Barcelona: Blume, 1984.

MARAGALL, Josep Antoni, *Història de la Sala Parés*. Barcelona: Selecta, 1975.

MARCH, Eva, *Els museus d'art de Barcelona des de la dictadura de Primo de Rivera fins a la proclamació de l'Estat Català (1923-1934)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2006.

MARCH, Eva, *Els museus d'art i arqueologia de Barcelona durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.

MARCHI, Maria Bárbara, *Cercle Artístic de Sant Lluç (1893-2009). Història d'una institució referent per a la cultura catalana*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2011.

MARÉS, Francesc, *Dos siglos de enseñanza artística en el principado*. Barcelona: Real Academia de Bellas Artes de San Jorge, 1964.

MARÍN, M. Isabel, *L'obra medallística de l'escultor Eusebi Arnau*. Barcelona: Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, IEC, 2005.

MARÍN, M. Isabel, *Eusebi Arnau*. Barcelona: Infiesta, 2006.

MARÍN, M. Isabel, *Cercle Artístic de Barcelona (1881-2006). Primera aproximació a 125 anys d'història*, Barcelona, Reial Cercle Artístic, 2006.

MARTINELL, Cèsar, *La Escuela de la Lonja en la vida artística barcelonesa*. Barcelona: Escuela de artes y oficios artísticos de Barcelona, 1951.

MASRIERA, Artur, *Los buenos barceloneses: hombres, costumbres y anécdotas de la Barcelona ochocentista (1850-1870)*. Barcelona: Editorial Políglota, 1924.

MELENDRERAS, José Luis, "La obra del escultor José Campeny en *La Ilustración Artística* de Barcelona". *Estudios Románicos*, Volumen 16-17, 2007-2008.

MENDOZA, Cristina, "La pintura del modernisme", dins GARCIA ESPUCHE, A. (com.), *El modernisme. Catàleg de l'exposició*. Vol. 1. Barcelona: Olimpíada Cultural/Lunweg Editors, 1990.

MENDOZA, Cristina, "L'exposició nacional d'indústries artístiques de 1892 i les arts industrials a les exposicions generals de Belles arts de Barcelona", dins *Gaspar Homar. Moblista i dissenyador del modernisme. Catàleg de l'exposició*. Barcelona: MNAC/Fundació La Caixa, 1998.

MICHONNEAU, Stéphane, *Barcelona: memòria i identitat. Monuments, mites i commemoracions*. Vic: Eumo, 2001.

Miquel Blay i Fàbrega 1866-1936, l'escultura del sentiment. Olot: Fundació Caixa de Girona / Museu Comarcal de la Garrotxa, 2000.

Movimiento Expo. Las exposiciones universales y la aportación española. Madrid: Metáfora, 2008.

Museu Nacional d'Art de Catalunya. Guia. Barcelona: MNAC, 2004.

NADAL, Joaquim M. de, *Cromos de la vida vuitcentista. Memòries d'un barceloní*. Barcelona: Dalmau, 1946

NADAL, Joaquim M. de, *Memòries. Vuitanta anys de sinceritats i silencis*. Barcelona: Editorial Aedos, 1965.

NADAL, Joaquim M. de, "Mi padre y sus amigos. Carlos Pirozzini", *Destino*, núm. 909, 08-01-1955, pàgs. 6-7.

NOGUERAS OLLER, Rafael, "Barcelona y sus exposiciones universales. Hablando con el señor Pirozzini", *El Correo Catalán*, 2-12-1928, pàg. 5.

OJUEL, Maria, "Carles Pirozzini i la Barcelona de 1888", *L'Avenç*, núm. 296, novembre de 2004.

OJUEL, Maria, "La creació dels premis municipals d'arquitectura de Barcelona (1899)", *L'Avenç*, núm. 329, novembre de 2007.

OJUEL, Maria, "La cloenda de l'edat d'or del monument urbà: el cas del monument a Rius i Taulet (1896-1901)". *X Congrés d'Història de Barcelona "Dilemes de la fi de segle" (1874-1901)*, 2007.

OJUEL, Maria, "El concurs municipal d'arquitectura i decoració de Barcelona (1899-1930)", *Matèria. Revista d'Art: Iconografies*, núm. 6-7, 2006-2007 (2008).

OJUEL, Maria, "La façana neogòtica de la catedral de Barcelona. Un segle de debats", *L'Avenç*, núm. 337, juliol-agost de 2008.

OJUEL, Maria, "Carles Pirozzini i la construcció de la capitalitat cultural de Barcelona", *Revista de Catalunya*, núm. 277, gener-febrer-març de 2012.

OJUEL, Maria, *La Barcelona prodigiosa de Carles Pirozzini (1852-1938)*. Lleida: Pagès Editors/Ajuntament de Barcelona, 2012.

PANTORBA, Bernardino de, *Historia y crítica de las Exposiciones Nacionales de Bellas Artes celebradas en España*. Madrid: Jesús Ramón García-Rama, 1980 (1948).

PAUL, Henry W., "Collecting Chardins: Charlotte and Henri de Rothschild", *Annual Review of the Rothschild Archive*, abril 2004-març 2005.

PÉREZ, Fernando; SOCIAS, Immaculada (eds.), *La dispersión de objetos de arte fuera de España en los siglos XIX y XX*. Barcelona: Universidad de Barcelona, 2011.

PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora, "Artistas catalanes en las exposiciones nacionales (1884-1908)", *Actas del VIII Congreso Nacional de Historia del Arte (CEHA)*. Mérida: Editora Regional de Extremadura, 1992, vol.1.

PÉREZ SANTAMARÍA, Aurora, "La crítica ante los pintores catalanes concurrentes a exposiciones nacionales entre dos siglos", *Boletín de la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando*, núm. 73, 1991.

PINOT DE VILLECHENON, Florence, *Les expositions universelles*. París: Presses Universitaires de France, 1992.

Pintors espanyols a París (1880-1910). Barcelona: Fundació La Caixa, 1999.

PLUM, Werner, *Les expositions universelles au 19ème siècle, spectacles du changement socio-culturel*. Bonn-Bad Godesberg: Friedrich-Ebert-Stiftung, 1977.

PRADOS, Joan; RODON, Jaume, "Eugenio R. Serrano de Casanova i l'Exposició Universal de Barcelona", *Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona*, núm. 25, 2010.

Prefiguració del Museu Nacional d'Art de Catalunya. Barcelona: MNAC / Lundberg, 1992.

QUÍLEZ, Francesc M., *Una col·lecció singular: l'obra de Marià Fortuny del Gabinet de Dibuixos i Gravats del MNAC*. Barcelona: MNAC, 2011

QUINTANA, Imma (coord.), *La dimensió de gènere en l'exercici professional de l'arquitectura*. Barcelona: IGOP-UAB, 2006.

RÀFOLS, Josep Francesc, "Concesión de premios a los edificios y establecimientos barceloneses", *Cuadernos de Arquitectura*, núm. 66, 1966 (4º trimestre).

RÀFOLS, Josep Francesc, *Modernisme i modernistes*. Barcelona: Ediciones Destino, 1993 (1949).

REYERO, Carlos, *La pintura de historia en el siglo XIX en España*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1989.

REYERO, Carlos; FREIXA, Mireia, *Pintura y escultura en España (1800-1910)*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1995.

REYERO, Carlos, *La escultura conmemorativa en España. La edad de oro del monumento público, 1820-1914*. Madrid: Ediciones Cátedra, 1999.

REYERO, Carlos, *Escultura, museo y estado en la España del siglo XIX*. Madrid: Fundación Eduardo Capa, 2002.

REYERO, Carlos, *La escultura del eclecticismo en España: cosmopolitas entre Roma y París (1850-1900)*. Madrid: UAM, 2004.

RIU DE MARTÍN, M. Carmen, "La contribució de l'Ateneu Barcelonès al desenvolupament de les arts plàstiques durant la Restauració", *Ex novo: revista d'història i humanitats*, núm. 5, 2008.

RIU DE MARTÍN, M. Carmen, "Les exposicions d'art a Barcelona durant el Sexenni (1868-1870)", dins GRAU, Ramon (coord.), *El tombant de 1868-1874*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2009.

RODRÍGUEZ FERNÁNDEZ, Leire, "Los talleres de ebanistería de Barcelona (1875-1914)", *Estudi del Moble*, núm. 14, novembre de 2011.

SALA, Teresa-M., "La classificació estilística en les arts decoratives del segle XIX. Algunes consideracions", *Matèria*, núm. 1, 2001.

SALA, Teresa-M., *La vida cotidiana en la Barcelona de 1900*. Madrid: Sílex, 2005.

SALA, Teresa-M., *La casa Busquets. Una història del moble i la decoració del modernisme al déco a Barcelona*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2006.

SALA, Teresa-M. (ed.), *Barcelona 1900*. Amsterdam/Brussel·les: Van Gogh Museum/Fonds Mercator, 2007.

SALA, Teresa-M., "Art, filantropia i diversió, un entramat de noves relacions a la Barcelona del 1900", *XI Congrés d'Història de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1-3 de desembre de 2009.

SALA, Teresa-M., "Filantropia i caritat. Les arts i el conflicte social entre 1885-1897", *Anuari Verdguer*, núm. 19, 2011.

SALA, Teresa-M. (coord.), *Pensar i interpretar l'oci. Passatemps, entreteniments, aficions i addiccions a la Barcelona del 1900*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la UB, 2012.

SÁNCHEZ, Luis Ángel, "Glorias efímeras: España en la Exposición Universal de París de 1878", *Historia Contemporánea*, núm. 32, 2006.

SCANLON, Geraldine M., "La mujer y la instrucción pública. De la Ley Moyano a la II República", *Historia de la educación. Revista Interuniversitaria*, núm. 6, 1987.

SERRACLARA, M. Teresa, *Casa Fuster culmina l'Eixample*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2008.

SUBIRACHS, Judit, *L'escultura del segle XIX a Cataliunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994.

TORRES, Milagros, *Modest Urgell*. Sabadell: Ausa, 2001.

TRENC, Eliseu, "Alexandre de Riquer, ambassadeur de l'art anglais et nord-américain en Catalogne", dins *Mélanges de la Casa de Velázquez*. Vol. XVIII. París: 1982.

TRENC, Eliseu, "L'art català de la Restauració. El decenni 1880-1890", *Recerques: història, economia, cultura*, núm. 15, 1984.

TRENC, Eliseu; YATES, Alan, "Alexandre de Riquer (1856-1920). The British Connection in Catalan Modernisme", *The Alngo-Catalan Society (Occasional Publications)*, núm. 5, 1988.

TRENC, Eliseu, "Costumbrismo, realismo y naturalismo en la pintura catalana de la Restauración (1880-1893)", dins LISSORGUES, Yvan (ed.), *Realismo y naturalismo en España en la segunda mitad del siglo XIX*. Barcelona: Université de Toulouse-Le Mirail / Editorial Anthropos, 1988.

TRULLÈN, Josep M., "Hi ha una museografia modernista?", dins FONTBONA, Francesc, (dir.), *El Modernisme. V. En paral·lel al modernisme*. Barcelona: L'Isard, 2003.

VALDÉS FERNÁNDEZ, Manuel, "Darío de Regoyos y la pintura europea en la crisis de 1900", *De Arte*, núm. 3, 2004.

VALLÈS, Eduard et alii, *Picasso versus Rusiñol*. Barcelona: Museu Picasso / Institut de Cultura de Barcelona, 2010.

VAYREDA, Montserrat, *Vayreda*, Barcelona: Edicions de Nou Art Thor, 1982.

VEGA, Jesusa et alii, "Points de repère pour l'histoire de l'art en Espagne", *Perspective*, 2, 2009.

VÉLEZ, Pilar, "De les relacions entre l'art i la indústria (1870-1910)", dins GARCIA ESPUCHE, A. (com.), *El modernisme. Catàleg de l'exposició*. Vol. 1. Barcelona: Olimpíada Cultural/Lunwerg Editors, 1990.

VÉLEZ, Pilar, “De les arts decoratives a les arts industrials”, dins *Art de Catalunya, Arts Cataloniae*. Vol. Arts decoratives, industrials i aplicades. Barcelona: L'Isard, 2000.

VÉLEZ, Pilar, “Josep Puig i Cadafalch i les indústries artístiques: un camí cap a l'arquitectura nacional”, *Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, núm. 15, 2001.

VÉLEZ, Pilar, “Cultura, arts i patrimoni en el romanticisme. Entre la recuperació del passat i el progrés tècnic”, *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 12, 2005.

VÉLEZ, Pilar, “Les arts industrials: bellesa, utilitat, economia”, *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 16: “Dilemes de la fi de segle (1874-1901)”, 2010.

VIDAL, Mercè, *Teoria i crítica en el noucentisme. Joaquim Folch i Torres*. Barcelona: Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

Bibliografia antiga, catàlegs i reglaments

Anuario de la Universidad Literaria de Barcelona 1896-1897 (part 2). Barcelona: Imprenta de Jaime Jepús, 1897.

Anuario de la Universidad Literaria de Barcelona 1897-1898 (part 1). Barcelona, Imprenta de Jaime Jepús, 1898.

Anuario de los cursos académicos de 1914 a 1915 y 1915 a 1916. Barcelona: Imprenta de Joaquín Horta, 1916.

ATENEO BARCELONÉS, *Conferencias públicas relativas á la Exposición Universal de Barcelona*. Barcelona: Tipo-litografía de Busquets y Vidal, 1889.

BAS[S]OLS, Francesc, *Exposición de objetos de arte en Barcelona*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1876.

BOFARULL, Carles de, *Catálogo de la Exposición de Arte Antiguo*. Barcelona: Reproducciones Artísticas Thomas, 1902.

Catálogo de la exposición de pinturas que se celebra en el establecimiento de Don José Monter. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1873.

Catálogo de la exposición de pinturas que se celebra en el establecimiento de Don José Monter. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1876.

Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en el año de 1866. Barcelona: Librería de Joaquín Verdaguer, 1866.

Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1868.

Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1870.

Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1872.

Catálogo de la exposición de objetos de arte celebrada en el edificio de la Sociedad para Exposiciones de Bellas Artes en Barcelona. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1873.

Catálogo de la Exposición Nacional de Industrias Artísticas é Internacional de Reproducciones. Barcelona: Imprenta de Henrich y C^a / Sucesores de N. Ramírez y C^a, 1892.

Catálogo de la Primera Exposición General de Bellas Artes. Barcelona: Sucesores de Narciso Ramírez, 1891.

Catálogo de la Segunda Exposición General de Bellas Artes. Barcelona: Imprenta de Henrich y C^a, 1894.

Catálogo ilustrado de la Tercera Exposición de Bellas Artes e Industrias Artísticas. Barcelona: J. Thomas & C^a, 1896.

Catálogo de la sección de tejidos, bordados y encajes. Barcelona: Imprenta Sucesor F. Sánchez, 1906.

Catálogo del Museo de Bellas Artes de Barcelona. Barcelona: Imprenta Sucesor F. Sánchez, 1906.

Catálogo oficial especial de España: Exposición Universal de Barcelona, 1888. Barcelona: Sucesores de Narciso Ramírez, 1888.

Comisión organizadora de la Primera Exposición General de Bellas Artes. Barcelona: Imprenta de Henrich y C^a, 1890.

Cuarta Exposición de Bellas Artes e Industrias Artísticas, 23 de abril de 1898: reglamento. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, 1898.

Estatutos de la Sociedad Organizadora de la Exposición Universal de Barcelona para 1898. Barcelona: Establecimiento Tipográfico de Pujol y Cía., 1893.

Exposición Nacional de Industrias Artísticas. Barcelona: Imprenta de Henrich y Cía., 1892.

Exposición Universal de Barcelona 1888. Catálogo especial de las obras de Pintura, Dibujos, Grabados, Litografías, Acuarelas, etc. Escultura y Arquitectura expuestas en la Sección Española del Palacio de Bellas Artes. Barcelona: Imprenta de los Sucesores de N. Ramírez y C^a, 1888.

FONTANALS DEL CASTILLO, Joaquim, *El arte, el público y la crítica artística en Barcelona.* Barcelona: Imprenta de los Sucesores de Ramírez y C^a, 1883.

GALOFRE, Josep, *El artista en Italia y demás países de Europa, atendido en estado actual de las Bellas Artes.* Madrid: Imprenta de L. García, 1851.

GARCIA LLANSÓ, Antoni, *El arte español y la primera exposición de industrias artísticas.* Barcelona: Tipolitografía de Espasa y Compañía, 1892.

Informe sobre el resultado de la Exposición retrospectiva celebrada por la Academia de Bellas Artes de Barcelona en 1867 dado á la misma Academia por la comisión encargada de dicha exposición. Barcelona: Imprenta de Celestino Verdaguer, 1868,

IV Exposición de Bellas Artes é Industrias Artísticas. Catálogo ilustrado. Barcelona: Imp. de Henrich y C^a, 1898.

MARTÍ I CARDEÑAS, Josep de, *El arte en la sociedad.* Barcelona: Imprenta de Juan y Antonio Bastinos, 1887.

MIQUEL I BADIA, Francesc, *Col·lecció factícia d'articles sobre art i literatura publicats al "Diario de Barcelona" entre 1863 i 1899.* Vols. VII-XIV.

PELLICER, Josep Lluís, "Conferencia 7^a. De la pintura y la escultura en la Exposición Universal", dins ATENEO BARCELONÉS, *Conferencias públicas relativas á la*

Exposición Universal de Barcelona. Barcelona: Tipo-litografía de Busquets y Vidal, 1889.

PIROZZINI, Carles, *Proyecto presentado al Excmo. Ayuntamiento Constitucional de Barcelona proponiendo la reforma y mejora de los pabellones*, 1881. BC, Fons Pirozzini, Ms 4996, caixa I.

Reglamento para las exposiciones generales de bellas artes. Madrid: Imprenta del Colegio Nacional de Sordomudos y Ciegos, 1895.

Reglamento de la Segunda Exposición General de Bellas Artes: 23 de abril de 1894. Barcelona: Ayuntamiento Constitucional de Barcelona, 1893.

RUÍZ, Emilio, *Catálogo de las obras del Museo Nacional de Pintura y Escultura (pintores contemporáneos)*. Madrid: Establecimiento Tipográfico de L. Polo, 1889.

SANPERE MIQUEL, Salvador, *Aplicació de l'art a la indústria, principis a que deurian subjectar-se las institucions d'aplicació en Espanya. Memoria premiada en lo certamen celebrat per lo Centre Catalanista Provencalench en 1880*. Barcelona, Imprenta la Renaixensa, 1881.

SANPERE MIQUEL, Salvador, "Las artes industriales", dins ATENEO BARCELONÉS, *Conferencias públicas relativas á la Exposición Universal de Barcelona*. Barcelona: Tipo-litografía de Busquets y Vidal, 1889.

SOLER, Leopoldo, "Escuela Superior de Artes Industriales y Bellas Artes de Barcelona. Su historia y estado actual", *Universidad de Barcelona 1909 á 1910*. Barcelona: Tipografía La Académica, de Serra Hnos y Russell, 1910.

SOCIEDAD ECONÓMICA BARCELONESA DE AMIGOS DEL PAÍS, *Obras en pintura y escultura expuestas en el local de la corporación*. Barcelona: Establecimiento tipográfico de Narciso Ramírez y C^a, 1876.

Suplemento al Catálogo de la Segunda Exposición General de Bellas Artes. Barcelona: Imprenta de Henrich y C^a, 1894.

TALLER AMBUT, *Exposició de 1865. Catálogo*. Barcelona: Estampa de Narcís Ramírez y Comp^a., 1865.

Tercera Exposición de Bellas Artes e Industrias Artísticas, 23 de abril de 1896: reglamento. Barcelona: Ayuntamiento de Barcelona, 1896.

TOMÀS, Francesc, *Deficiencias de la actual educación artística de la mujer*. Barcelona: Establecimiento Tipográfico del "Diario Mercantil", 1893.

TOMÀS, Francesc, *El arte en la patria: discurso inaugural del curso 1896-97 del Centro de Artes Decorativas de Barcelona*. Barcelona: Tipografía La Publicidad, de Tobella, Costa y Piñol, 1897.

TUBINO, Francisco M., *El arte y los artistas contemporáneos en la península*. Madrid: Librería de A. Durán, 1871.

URGELLÈS DE TOVAR, Agustí, *Exposición general catalana de 1871: historia y reseña de dicho concurso; nombres y apellidos de los expositores, punto donde tienen*

sus laboratorios, fábricas ó talleres; juicio crítica de los productos expuestos. Barcelona: Imprenta de Leopoldo Doménech, 1871.

URGELLÈS DE TOVAR, Agustí, *Exposiciones marítima, agrícola y artística celebradas en Barcelona en 1872: historia y reseña de dichos concursos.* Barcelona: Establecimiento tipográfico de Leopoldo Doménech, 1872.

Revistes i diaris

La Vanguardia

- 16-11-1888, pàg. 1.
- PASSARELL, Eusebi, “La Exposición Universal (I)”, *La Vanguardia*, 10-12-1888, pàg. 4.
- 15-3-1889, pàgs. 1-2.
- 23-7-1890, pàg. 2.
- 12-4-1891, pàg. 1.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (I)”, 07-5-1891, pàg. 1.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (II)”, 14-5-1891, pàg. 1.
- Balsa de la Vega, Rafael, “Dos palabras”, 15-05-1891, pàg. 1.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (III)”, 17-05-1891, pàg. 4.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (IV)”, 24-5-1891, pàg. 2.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (V)”, 30-6-1891, pàgs. 1 i 2.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (VI)”, 23-5-1891, pàg. 4.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (VII)”, 2-6-1891, pàg. 4.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (VIII)”, 7-6-1891, pàg. 4.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (IX)”, 12-6-1891, pàg. 1.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (X)”, 23-6-1891, pàg. 1.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (XI)”, 28-6-1891, pàg. 2.
- F., “La Exposición de Bellas Artes (XII)”, 29-6-1891, pàg. 4.
- ROCA I ROCA, Josep, (semblança de Pellicer), 31-5-1891, pàg. 4.
- CASELLAS, Raimon, “Bellas Artes”, 17-6-1892, pàg. 1.
- 28-9-1892, pàg. 5.
- CASELLAS, Raimon, “La exposición de Bellas Artes de Madrid”, 8-11-1892, pàg. 4.
- CASELLAS, Raimon, “La Exposición de Bellas Artes de Madrid”, 10-11-1892, pàg. 4.
- CASELLAS, Raimon, “La Exposición de Bellas Artes de Madrid”, 15-11-1892, pàg. 4.
- CASELLAS, Raimon, “La Exposición de Bellas Artes de Madrid”, 20-11-1892, pàg. 5.
- CASELLAS, Raimon, “París Artístico”, 10-5-1893, pàg. 4.
- 11-12-1892, pàg. 4.
- ROCA I ROCA, Josep, “La semana en Barcelona”, 11-12-1892, pàg. 4.
- “En el Palacio de Bellas Artes”, 12-12-1892, pàg. 1.
- 15-12-1892, pàg. 2.
- “En el Palacio de Bellas Artes”, 19-12-1892, pàg. 1.
- “En el Palacio de Bellas Artes”, 27-12-1892, pàg. 5.
- “En el Palacio de Bellas Artes”, 9-1-1893, pàg. 1.
- “En el Palacio de Bellas Artes”, 4-1-1893, pàg. 3.
- “En el Palacio de Bellas Artes”, 7-1-1893, pàg. 5.
- ROCA I ROCA, Josep, “La semana en Barcelona”, 8-1-1893, pàg. 4.
- 11-2-1893, pàg. 2.
- 1-5-1893, pàg. 2.
- CASELLAS, Raimon, “Exposición general de Bellas Artes (I)”, 22-4-1894, pàgs. 4-5.
- CASELLAS, Raimon, “Exposición general de Bellas Artes II. La pintura religiosa é histórica”, 1-5-1894, pàgs. 4-5;
- 8-5-1894, pàg. 2.

- CASELLAS, Raimon, “Exposición general de Bellas Artes III. Los pintores de la naturaleza (Del paisaje académico al olotino)”, 14-5-1894, pàgs. 4-5;
- CASELLAS, Raimon, “Exposición general de Bellas Artes IV. Los pintores de la naturaleza (Del paisaje luminista al whistleriano)”, 24-5-1894, pàgs. 4-5;
- CASELLAS, Raimon, “Exposición general de Bellas Artes V. Los pintores de la vida humana (Escenas del campo y de la calle)”, 21-6-1894, pàgs. 3-5;
- 17-7-1894, pàg. 2.
- 20-7-1894, pàg. 2.
- CASELLAS, Raimon, “Exposición general de Bellas Artes VI. Los pintores de la vida humana (Figuras y escenas de interior)”, 12-7-1894, pàg. 4.
- 21-2-1895, pàg. 2
- 10-7-1895, pàg. 2.
- “En el *Niu Guerres*”, *La Vanguardia*, 4-8-1895, pàg. 3.
- 31-12-1895, pàg. 2.
- 9-10-1896, pàg. 2.
- CASELLAS, Raimon, “Tercera Exposición General de Bellas Artes”, 22-4-1896, pàgs. 4-6.
- 19-3-1897, pàg. 5.
- 20-06-1897, pàg. 4.
- OPISSO, Alfred, “Arte y artistas catalanes: Eusebio Arnau”, 24-3-1898, pàg. 4.
- ROCA I ROCA, Josep, “La semana en Barcelona”, 25-10-1898, pàg. 1.
- ROCA I ROCA, Josep, “La semana en Barcelona”, 22-5-1898, pàg. 1.
- CASELLAS, Raimon, “IV Exposición General de Bellas Artes: La Superioridad de la Sección extranjera (II)”, 30-5-1898, pàg. 4.
- 3-2-1900, pàg. 2.
- “La inauguración de la Exposición de Arte Antiguo y del Museo Provincial de Bellas Artes”, 26-9-1902, pàg. 2.
- 14-7-1905, pàg. 3.
- 28-04-1906, pàg. 2.
- 28-04-1907, pàg. 2.
- 28-3-1929, pàg. 1.
- 29-9-1922, pàg. 10.

Diario de Barcelona

- MIQUEL I BADIA, Francesc, 08-03-1868, pàg. 2233.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, 10-11-1871, pàg. 11735.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Primera Exposición General de Bellas Artes en Barcelona (I)”, *Diario de Barcelona*, 19-5-1891, pàg. 5842.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Primera Exposición General de Bellas Artes en Barcelona (IV)”, 30-5-1891, pàg. 6572.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Primera Exposición General de Bellas Artes en Barcelona (VI)”, 2-6-1891, pàg. 6674.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Exposición Nacional de Industrias Artísticas e Internacional de Reproducciones” (I), 8-11-1892, pàg. 13055.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Exposición Nacional de Industrias Artísticas e Internacional de Reproducciones (IV)”, 16-12-1892, pàg. 14259.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Segunda Exposición General de Bellas Artes (I)”, 14-5-1894, pàg. 5688.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Segunda Exposición General de Bellas Artes (II)”, 22-5-1894, pàg. 6010.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Segunda Exposición General de Bellas Artes (III)”, 30-5-1894, pàg. 6333.

- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Segunda Exposición General de Bellas Artes (VI), 19-6-1894, pàg. 7195.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Tercera Exposición de Bellas Artes e Industrias Artísticas (II)”, 12-5-1896, pàg. 5697.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Tercera Exposición de Bellas Artes e Industrias Artísticas (IV)”, 25-5-1896, pàg. 6305.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, 7-4-1897, pàg. 4109.

La Ilustración Artística

- núm. 500, 27-7-1891, pàg. 480.
- núm. 519, 7-12-1891, pàg. 772.
- núm. 539, 25-04-1892, pàgs. 262 i 266.
- “*Boria avall*, cuadro de don Francisco Galofre y Oller”, núm. 553, 1-8-1892, pàg. 484.
- YXART, Josep, “La Exposición Internacional de belles arts (I)”, núm. 645, 7-5-1894.
- YXART, Josep, “La Exposición Internacional de belles arts (II)”, núm. 646, 14-5-1894.
- YXART, Josep, “La Exposición Internacional de belles arts (III)”, núm. 647, 21-5-1894.
- GARCIA LLANSÓ, Antoni, “Exposición de Bellas Artes é Industrias Artísticas de Barcelona (I)”, núm. 748, 27-04-1896.
- GARCIA LLANSÓ, Antoni, “Exposición de bellas artes é industrias artísticas de Barcelona (II)”, núm. 751, 18-5-1896.
- GARCIA LLANSÓ, Antoni, “Exposición de Bellas Artes é Industrias Artísticas de Barcelona” (III), núm. 756, 22-6-1896.
- “Los bronce de la casa Masriera en la Exposición de Barcelona”, núm. 757, 29-6-1896.
- GARCIA LLANSÓ, Antoni, “Cuarta exposición de bellas artes é industrias artísticas”, núm. 857, 30-5-1898.

La Esquella de la Torratxa

- P. del O., “Exposició de belles arts”, núm. 649, 20-6-1891, pàg. 386.
- FRA JUNCOSA, “Exposició de belles arts”, núm. 805, 15-6-1894, pàg. 374.
- núm. 796, 13-4-1894, pàg. 235.
- núm. 800, 11-5-1894.
- núm. 874, 11-10-1895, pàg. 644.
- núm. 898, 27-3-1896, pàg. 195.
- núm. 909, 12-6-1896.
- P. del O., “Crónica”, núm. 1011, 27-5-1898, pàgs. 346-347.
- P. del O., “Bellas Arts. Lo millor premi”, núm. 1012, 3-6-1898, pàgs. 362-365.
- P. del O., “Crónica. Joseph Lluís Pellicer”, núm. 1171, 21-6-1901.
- núm. 1482, 24-5-1907, pàg. 346.

La Renaixensa

- RIERA I BERTRAN, Joaquim, “Motius d’una tendència”, núm. 4, 28-2-1878.
- DOMÈNECH I MONTANER, Lluís, “En busca de una arquitectura nacional”, núm. 4, 28-2-1878.
- PIROZZINI, Carles, “Breus consideracions sobre lo renaixement de las bellas arts catalanas”, vol. I, núm. 6, juny 1879, pàgs. 289-298, i a vol. II, pàgs. 178-186.

- PIROZZINI, Carles, “Secció de Belles Arts”, *La Renaixensa*, any X, vol. 1, gener de 1880, pàgs. 36-37.

Altres diaris o revistes

- URGELLÈS DE TOVAR, Agustí, “Exposición general catalana”, *La Ilustración Española y Americana*, any XV, núm. 31, 5-11-1871.
- *Ilustración Española y Americana*, núm. 23, 22-6-1891, pàg. 1.
- *La Ilustración Hispano-Americana*, núm. 559, 19-7-1891, pàg. 453.
- MIQUEL I BADIA, Francesc, “Cuarta Exposición General en Barcelona de Bellas Artes é Industrias Artísticas. Sección de Pintura”, *Album Salón*, núm. 20, 16-6-1898.
- TOMÁS I ESTRUCH, Francesc, “Sección de industrias artísticas”, *Album Salón*, núm. 20, 16-6-1898.
- GARCIA LLANSÓ, Antoni, “Las industrias artísticas en la Exposición de Barcelona en 1896”, *El Arte Decorativo*, núm. especial (maig 1895), pàg. 34.
- “Notas de la exposición”, *El Arte Decorativo*, núm. especial (maig 1895), pàg. 39.
- CORTADA, Alexandre, “Els pintors catalans a Madrid”, *L’Avenç*, núm. 19, octubre de 1892
- JORDÀ, Josep M., “Exposición de Bellas Artes (IV)”, *La Publicidad*, 8-6-1894.
- “Exposición humorística de Bellas Artes del Niu Guerrer”, *La Publicidad*, 8-8-1895, pàg. 2.
- J.C.R., “Tercera Exposició de Belles Arts”, *La Veu de Catalunya*, núm. 22, 31-5-1896, pàg. 257.
- FOLCH I TORRES, Joaquim, “Els museus d’art i arqueologia VII. Els museus de records històrics, els d’art popular i els d’art modern”, *La Veu de Catalunya*, Barcelona, 29-11-1929,
- “Beaux-Arts, Sciences, Lettres”, *La Gazette de Bruxelles*, juny 1898
- “L’exposition de Barcelona”, *La Metropole (Anvers)*, 18-6-1898.
- “Pretension justa”, *La Dinastía*, 21-1-1895.
- *Diario de Barcelona de Avisos y Noticias*, núm. 22, 22-1-1895 pàg. 945.
- R.D., *La protección nacional*, 6-2-1895.
- “Albrecht de Vriendt”, *Pèl & Ploma*, 15-11-1900, núm. 12, pàg. 2.
- LABARTA, Lluís, “El Carnaval en Barcelona de mediados á últimos del pasado siglo”, *Hispania*, núm. 49, 30-2-1901.
- “Discurs llegit en l’acte de la inauguració pel secretari de la Junta de Museus D. Carles Pirozzini”, *La Ilustració Catalana*, núm. 649, 14-11-1915, pàg. 683.
- “Un documento notable para la Historia del Arte en Barcelona”, *Bellas Artes*, núm. 2, gener 1916.

Documentació

Arxius i biblioteques

Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi (RABASJ)

Arxiu Fotogràfic de Barcelona

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Arxiu Històric del Museu d'Art de Catalunya (MNAC)

Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (AMCB)

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC)

Biblioteca Arús

Biblioteca de Catalunya (BC)

Biblioteca de l'Ateneu

Biblioteca del Col·legi d'Arquitectes

Biblioteca del Museu de les Arts Decoratives (MAC)

Biblioteca del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC)

Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra

Biblioteca de la Universidad Complutense de Madrid

Biblioteques de la Universitat de Barcelona

Catàlegs digitals de premsa històrica

ARCA (Arxiu de Revistes Catalanes Antiques):

www.bnc.cat/digital/arca/index.html

Biblioteca virtual de premsa històrica:

<http://prensahistorica.mcu.es>

Dipòsit digital de documents de la UAB:

<http://ddd.uab.cat/>

Biblioteca digital d'Història de l'Art Hispànic (UAB):

<http://www.bib.uab.cat/human/bdhah/planes/pub/titols.asp?menuidioma=cat>

Hemeroteca de *La Vanguardia*:

www.lavanguardia.es/hemeroteca

MDC (Memòria Digital de Catalunya):

<http://mdc.cbuc.cat/>

Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes:

<http://www.cervantesvirtual.com>

